

кримінального суду 1998 року, та їх виконання як це зазначається у статті 8 Угоди. Таким чином, мова йде, по суті, про взяття Україною на себе додаткових міжнародних зобов'язань щодо інкорпорації норм міжнародного права у національне законодавство.

Ключова проблема адаптації національного законодавства до законодавства ЄС на сучасному етапі, як вбачається, полягає у затягуванні цього процесу з об'єктивних і суб'єктивних причин, його певна хаотичність, подекуди відсутність політичної волі вищого керівництва держави щодо докорінного реформування вітчизняної правової бази з метою її поступової, але невідвратно європеїзації, ігнорування як пересічними громадянами, так і державним апаратом раніше прийнятих «європейських» норм тощо. Наразі єдиним дієвим механізмом подолання вищезазначених проблем є знаходження між суспільством, окремими громадянами і державою консенсусу у розумінні кінцевої мети таких кроків та очікуваних від подальшої євроінтеграції України результатів.

Г. А. Прохазка¹

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Ще декілька років тому було прийнято вважати, що проблем із харчуванням в Україні немає, а існуючі не істотно впливають на забезпечення життєдіяльності нації. Адже для країни з потужною аграрною базою, яка може прогодувати Європу, не існувало серйозних проблем із насиченням внутрішнього ринку продуктами харчування хоч і не високої якості, проте доступними у основних продовольчих категоріях.

Нестаток продовольства частково поповнювався за рахунок ведення домашнього господарства, закупівель продуктів харчування з європейських та азіатських ринків. Значним був і відсоток продовольства, що постував з країн СНД. Відповідно проблеми дефіциту продовольства обумовлювалися не нестачею як такою, а несправедливим розподілом продуктів харчування, високими закупівельними та оптовими цінами,

---

¹ Кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

подекуди монопольною змовою між виробниками та постачальниками продовольства.

На рівні національного права забезпечення продовольчих потреб населення традиційно привірювалося до економічно-соціальних можливостей країни [1, с. 81].

Діяв і діє підхід, за яким усі зобов'язання держави перед власним населенням обмежуються тільки її економічною спроможністю, що на сьогодні вже не відповідає ні сучасним концепціям основоположних свобод людини і громадянина, ні міжнародним зобов'язанням України, ні бажанням України інтегруватися у сім'ю країн Європейського Союзу.

Особисте закріпачення людини залишається перепоною, що стоїть на шляху розвитку нашої держави. Одним з проявів такого закріпачення, на думку автора, є і створення системи за якої особа відчуває невпевненість у своєму майбутньому.

Для України, яка пережила низку голодоморів, закріпачення відчувається на рівні так званої генетичної пам'яті населення, яке погоджується терпіти усі лиха, не порушуючи гостро питання про свій рівень життя, рівень харчування і задоволення мінімальних життєвих потреб.

З моменту ратифікації Україною, ще у складі Радянського Союзу Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, держава узяла на себе зобов'язання гарантувати населенню відповідний рівень існування, до якого так і не змогла наблизитися. Прогалина продовжує збільшуватися з часом, через підвищення стандартів життя населення країн Європейського Союзу, падіння економіки України, а останнім часом, через збройний конфлікт, яким охоплена частина території держави. Ці причини є зрозумілими, а подекуди невідворотними, хоча більше занепокоєння викликає відсутність прогресу саме в правовому полі щодо даного питання.

По перше, традиційно задоволення продовольчих потреб населення продовжує перебувати в залежності від трудового внеску індивідуума у працю спільноти [2, с. 94].

По друге, економічний стан країни не може бути виправданням і підставою для ігнорування існуючої проблеми, оскільки відповідно до резолюцій низки міжнародних установ та організацій, держава зобов'язана гарантувати хоча б мінімальний рівень життя населення, а за відсутності економічних можливостей – зобов'язана запросити допомогу у міжнародного співтовариства.

По третє, інтеграція у європейську правову сім'ю, незабаром примусить переглянути стандарти рівня існування людини, включно із житлом, харчуванням, одягом.

По четверте, до останнього часу продовольчі права населення в Україні загалом розглядалися не з позиції дотримання основних прав людини, а з позиції забезпечення «прожиткового кошика», стандартів якості продовольства, харчування окремих верств населення.

Традиційно, до найбільш уразливої груп у нас потрапляли жінки та діти, хоча за міжнародною практикою таких категорій населення значно більше, а подекуди вони визначаються не віднесенням до окремих спільнот, а потраплянням особи у скрутну життєву ситуацію. Відповідно, це передбачає обов'язок держави надавати допомогу будь якій особі, яка з тих або інших причин не може забезпечити себе самостійно.

По п'яте, Україні потрібно бути готовою до того, що найближчим часом обговорення захисту економічних, соціальних та культурних прав (наприклад, у питанні забезпечення гідного існування людини і її продовольчих прав) на рівні міжнародних інституцій, може наблизитися до встановлення стандартів щодо судового захисту зазначеного права національними судовими установами [3, с. 4–7].

Причому, у цьому питанні, міжнародну спільноту випередила практика окремих держав Європейського Союзу, Латинської Америки, Африки, у існуванні саме судових прецедентів захисту продовольчих прав населення [4].

Думаю, що сьогодні нам складно уявити громадянина України, який звертається до суду з позовом на те, що держава не може забезпечити йому право на достатнє харчування. І мова тут йде не тільки про дотримання стандартів щодо якості і кількості продовольства але і про забезпечення доступу до нього, створення умов, за яких особа може забезпечити себе самостійно.

Укладання Україною Угоди про асоціацію є Європейським Союзом ставить перед нашою державою нові виклики і стосовно підвищення стандартів якості життя населення. Міжнародні правозахисні установи неодноразово наголошували, що імплементація міжнародних документів, які визнають право на достатнє харчування, в систему внутрішнього правопорядку або визнання їх можливості застосування на національному рівні, вимагає поширення на них захисту з боку правоохоронної системи держави.

Національні судові установи повинні бути наділені повноваженнями з розгляду порушень загального змісту права на достатнє харчування, шляхом прямого посилання на зобов'язання згідно до Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року (п. 33 Зауважень загального порядку № 12 від 12 травня 1999 року Комітету з економічних, соціальних та культурних прав ООН) [5].

Потрібно також зазначити, що в своєму прагненні не визнавати можливість захисту економічних, соціальних та культурних прав у судовому порядку, Україна відійшла не далеко від деяких інших країн Західної і Східної Європи.

Розповсюдженням продовжує залишатися підхід, що запровадження такої правової можливості у національні системи призведе до обмеження державного суверенітету, з урахуванням того, що судам не вигідно виносити рішення, які б стосувалися захисту цієї групи прав. Другий підхід пов'язують з тим, що економічні, соціальні та культурні права переслідують політичні цілі, що вони сформульовані занадто нечітко, для того, щоб їх можна було б захищати в судах.

Іншими причинами називають значну ресурсозалежність цих прав та неможливості їх задовольнити через нестачу фінансів, а також думка, що зазначені права накладають на держави тільки позитивні зобов'язання, тоді як громадянські і політичні права тягнуть за собою негативні зобов'язання [6].

Першого суттєвого кроку міжнародного масштабу із запровадження захисту права людини на достатнє харчування було зроблено в 2008 році із прийняттям Факультативного протоколу до Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, який передбачав подачу індивідуальних повідомлень до Комітету з економічних, соціальних та культурних прав для окремих осіб та груп населення, які перебувають під юрисдикцією держави.

Фактично, це означає, що фізичні особи, окремі спільноти отримали право оскарження порушень з боку держави в межах міжнародного механізму у тих випадках, коли вони вичерпали усі можливості для правового захисту на національному рівні. Дія Протоколу поширюється на усі держави, які ратифікували Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року.

Факультативний протокол передбачає також і можливість встановлення тимчасових заходів захисту жертви порушення, з метою недопу-

щення непоправної шкоди (ст. 5 Протоколу) [7]. Таким чином, ми можемо спостерігати поступове формування нормативно-правової бази на міжнародному та національних рівнях, а також судової практики низки держав Західної Європи, Америки, Африки, Індії [4].

Враховуючи викладене, ми можемо прийти до наступних висновків, що право на достатнє харчування було визнане у ст. 25 Загальної декларації прав людини. Саме з цього моменту воно отримало визнання в світі та закріплення у низці міжнародно-правових документів, включно з Міжнародним Пактом про економічні, соціальні та культурні права 1966 року. Ратифікація цих документів означає для України прийняття на себе зобов'язання у належному дотриманні права на достатнє харчування на національному рівні.

На даний момент, право на достатнє харчування розглядається як окреме, основне право людини, з яким пов'язується її гідний рівень виживання, фізичний та духовний розвиток, а також, як певний міжнародний стандарт в контексті національної продовольчої безпеки. Таким чином, адаптація національного права України до права Європейського Союзу і існуючих там стандартів вимагає перегляду низки внутрішніх нормативно-правових актів України, підготовки запровадження механізмів із захисту права на достатнє харчування і інших економічних, соціальних та культурних прав, на державному, регіональному і місцевому рівні, а також готовності до впровадження саме судового захисту цієї групи основних прав людини.

Література:

1. Валетова Ю. А. Международно-правовое регулирование права человека на питание / Ю. А. Валетова // Права и свободы человека: проблемы реализации, обеспечения и защиты: матер. междуна. научно-практ. конф. 5–6 июня 2011 г. – Пенза-Прага: Социосфера, 2011. – С. 79–82.
2. Гарашенко Л. П. Способи міжнародно-правового захисту трудових прав працівників / Л. П. Гарашенко, О. О. Гаврилевська // Юридичний вісник. – 2015. – №4 (37). – С. 94–98.
3. Judicial protection of economic, social and cultural rights: cases and materials / ed. Dr. Bertrand G. Ramcharan. – Leiden / Boston : Martinus nijhoff publishers, 2005. – Vol. 22. – 562 p.
4. Hilal Elver Access to justice and the right to food: the way forward / Hilal Elver. Report of the Special Rapporteur on the right to food. GA. A/HRC/28/65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Food/Pages/Annual.aspx>

5. General Comment № 12. The Right to Adequate Food. Art. 11 of the Covenant: Resolution CESCR of 12 May 1999 (E/C.12/1999/5) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/>

6. Annual reports Right to Food / United Nation Human right Office of the High Commissioner [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Food/Pages/Annual.aspx>

7. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права від 10.12.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_i50

О. В. Мякота¹

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВІТРЯНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Правове регулювання повітряного кордону України складається з міжнародно-правових норм (зокрема з норм міжнародно-правових договорів, що є частиною чинного законодавства України, та інших джерел міжнародного права, що є міжнародно-правовими зобов'язаннями для України, наприклад, міжнародно-правових звичаїв) і власне норм національного законодавства України.

Міжнародно-правові норми, що регулюють питання повітряного кордону, є частиною міжнародного повітряного права. Як зазначає О. В. Столярський, міжнародне повітряне право – це галузь міжнародного права, яка охоплює систему норм, що регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права з приводу використання повітряного простору з метою здійснення міжнародних повітряних сполучень і гарантування її безпеки.

Сфера дії міжнародного повітряного права охоплює два рівні:

- 1) правове регулювання міжнародних польотів у повітряному просторі певних держав;
- 2) правове регулювання польотів у міжнародному повітряному просторі [1, с. 252].

Серед багатосторонніх договорів міжнародного повітряного права слід вказати такі, як [1, с. 252]:

---

¹ Кандидат юридичних наук, завідувача лабораторією кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.